

'Hoe spreek je vreemde woorden uit: is [restoran] correct of juist overdreven? Is euthanasie met een eu normaal?' Uitspraakwoordenboeken geven wel antwoord op zulke vragen, maar het is een publiek geheim dat die boeken niet gebaseerd zijn op onderzoek. Marinel Gerritsen en Renée van Bezooijen hebben met dat soort onderzoek een begin gemaakt. Zij rapporteren erover in een serie van vier artikelen.

Uitheimse woorden in Nederlandse mond [1]

Engels: *goal* en *drugs*

Marinel Gerritsen en Renée van Bezooijen - Vakgroep Algemene Taalwetenschap en Dialectologie, KU Nijmegen

Een groot gedeelte van de Nederlandse woordenschat komt uit andere talen. Een spreker van het hedendaagse Nederlands realiseert zich dat niet van woorden die al honderden jaren geleden zijn geleend, omdat de uitspraak van deze woorden volledig aan het standaard-Nederlands is aangepast. Dat is bijvoorbeeld het geval bij woorden als *boter, kaas, pan, ketel, schotel, keuken, kelder* en *zolder*. Er is niemand in Nederland die deze woorden zal proberen uit te spreken op z'n Frans of z'n Latijn, de talen waaraan deze woorden zijn ontleend. Bij meer recente ontleningen, zoals *restaurant, politie, cruciaal, aubergine, goal, scepter, euthanasie* en *auto* ligt dat anders. Sommige mensen spreken ze volledig op z'n Nederlands uit, anderen kiezen de uitspraak van het land van herkomst of pogen dat te doen. Over welke uitspraakvariant wanneer door wie gehanteerd wordt, is weinig of niets bekend. In uitspraakwoordenboeken voor het Nederlands, zoals Blancquaert (1953), De Coninck (1970) en Paardekooper (1978 en 1987), noemt men meestal een aantal van de voorkomende uitspraakvarianten en wijst men er vervolgens een als voorkeursvariant aan. Door de Vlaamse achtergrond van de samenstellers van deze uitspraakwoordenboeken is dat meestal de variant die in België ge-

bruikelijk is. Overigens is het opmerkelijk dat we zo weinig weten over de feitelijke uitspraak van vreemde woorden in het Nederlands, omdat juist die uitspraak zo'n belangrijke rol speelt in de verhitte discussies over de spelling van leenwoorden. Hoe meer die aangepast is aan het Nederlandse foneemsysteem, hoe meer aanleiding men vindt het woord op z'n Nederlands te spellen.

ONDERZOEK

Om wat meer inzicht te krijgen in de uitspraak van vrij recent in het Nederlands geïntroduceerde leenwoorden, hebben we 75 vrouwen tussen de twintig en vijftig jaar gevraagd de volgende woordenlijst in het standaard-Nederlands voor te lezen: *relatie, sceptisch, energie, aubergine, speciaal, croissant, drugs, repetitie, ingenieur, euthanasie, auto, cruciaal, scepter, politie, restaurant, therapeut, operatie, Australië*. De vrouwen waren verdeeld in vijf groepjes van vijftien, elk afkomstig uit een andere streek. De eerste groep, geboren en getogen in de Randstad, sprak slechts één taalvariëteit en dat was volgens een panel spraakdeskundigen zuiver standaard-Nederlands. De vrouwen in de overige vier groepen waren geboren en getogen in Bedum (ten noorden van de stad Groningen), Valkenburg (Zuid-Limburg), het Belgische Tielt (bij Brugge in West-Vlaanderen) en rondom het Zuiderpark in Den Haag, waar nog veel plat-Haags wordt gesproken. De vrouwen in deze vier

groepen spraken allen twee taalvariëteiten: het plaatselijke dialect en standaard-Nederlands. Hun standaard-Nederlands verraadde echter of ze uit het zuiden, noorden of westen van het Nederlandse-taalgebied afkomstig waren. Hun is gevraagd de lijst in het standaard-Nederlands voor te lezen.

JONGE ENGELSE WOORDEN

Goal en *drugs* staan nog niet in het Woordenboek der Nederlandsche Taal (WNT). Daaruit kunnen we opmaken dat ze nog niet vaak in het Nederlands werden gebruikt toen het G- en het D-deel van het WNT verschenen, in respectievelijk 1900 en 1916. De woorden waren waarschijnlijk pas ingeburgerd toen ze in Van Dale werden opgenomen. Dat gebeurde met *goal* in 1914 en met *drugs* in 1976.

Goal komt uit het Engels. In het Middelenengels vinden we het terug in de vorm *gol* met de betekenis 'eindstreep', 'grens'. Het is verwant aan woorden in andere Indo-europese talen, zoals *gil* ('ravijn') in het Oudnoors en *cheilos* ('lip') in het Grieks. Daarom is het naar alle waarschijnlijkheid een van oorsprong Indo-europees woord.

Drugs is eveneens rechtstreeks uit het Engels in het Nederlands terechtgekomen. De geschiedenis van *drugs* is echter verrassend: het is een van oorsprong Nederlands woord. Het Middelnederlandse *droge* 'pharmaca, aromata' is na een vijfhonderdjarige

reis door het Frans (*drogue*) en het Engels in de gedaante van *drugs* in het Nederlands teruggekeerd.

In de uitspraakgidsen van het Nederlands zijn *goal* en *drugs* nauwelijks doorgedrongen. Paardekooper (1978) is de enige uitspraakgids waarin iets kan worden gevonden. Hij adviseert de g van *goal* uit te spreken als de g van *geel*.

• [GOOL] EN [DRUKS]

De vrouwen spraken de g in *goal* en *drugs* op vier verschillende manieren uit: [g], [k] en [ɣ] of [χ]. De [g] is de Engelse uitspraak, de [k] is een verstemlozing van de Engelse [g]. We beschouwen het als een mislukte poging het woord op z'n Engels uit te spreken. Deze [k]-uitspraak noemen we daarom de vernederlandste uitspraak. De klanken [ɣ] (als in *zagen*) en [χ] (als in *zacht*) hebben we spellinguitspraak genoemd. Het teken g wordt uitgesproken met de klank waarmee die meestal in het Nederlands wordt uitgesproken. Of de [ɣ] of de [χ] gerealiseerd wordt, is afhankelijk van de dialectachtergrond van de sprekers.

tweede kan de exotisch aandoende lettercombinatie oa uit *goal* de spreeksters op een niet-Nederlands spoor hebben gezet. Ten slotte kan de geringere voorkeur voor de Engelse uitspraak bij *drugs* samenhangen met het frequenter gebruik van *drugs* vergeleken met dat van *goal*: 483 tegenover 44 volgens CELEX (een corpus Nederlands van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie van

de Engelse uitspraak. Dit kan verklaard worden uit hun relatief hogere opleiding. De Haagse groep gebruikt het meest de vernederlandste vorm, iets wat verklaard kan worden uit hun relatief lage opleiding. Opvallend is het veelvuldig voorkomen van de spellinguitspraak in Valkenburg en in het Belgische Tielt. Voor de Valkenburgse gegevens hebben we geen verklaring, maar wellicht wel voor de Tieltsen: ze kunnen het gevolg zijn van een afkeer van vreemde elementen in de taal. Het gedrag van de Tieltenaren ontstaat misschien uit purisme. Het is bekend dat de Vlaming zijn best doet om Franse woorden zoveel mogelijk te vermijden. In plaats van de in Nederland ingeburgerde aan het Frans ontleende woorden *fauteuil*, *paraplu* en *portemonnaie* worden bijvoorbeeld de Nederlandse equivalenten *zetel*, *regenscherm* en *geldbeugel* gebruikt. Het Belgisch purisme richt zich niet alleen op Franse woorden, maar ook op Engelse. Bovendien worden *goal* en *drugs* in het Frans met nagenoeg dezelfde [g] uitgesproken als in het Engels. Het is mogelijk dat, als de Nederlandstalige Belg om de een of andere reden woorden moet gebruiken die ook in het Frans voorkomen, hij of zij die enerzijds het liefst zo min mogelijk Frans wil laten klinken, maar anderzijds ook niet op z'n 'steenkolenfrans' wil uitspreken met een [k]. Pas als er slechts een keuze is tussen een Franse uitspraak of een mislukte poging daartoe, kiest de Vlaming voor de Franse uitspraak. <

	GOAL			DRUGS		
	Engels [g]	verneder- landst [k]	spelling- uitspraak [ɣ]/[χ]	Engels [g]	verneder- landst [k]	spelling- uitspraak [ɣ]/[χ]
standaard-						
Nederlands (NL)	14	1	0	11	4	0
Bedum (NL)	8	7	0	3	8	4
Valkenburg (NL)	0	0	15	0	5	10
Tielt (B)	8	0	7	0	1	14
Den Haag (NL)	7	8	0	3	12	0
totaal	37	16	22	17	30	28
%	49%	21%	29%	23%	40%	37%

Uit de totalen van de tabel blijkt dat de spellinguitspraak bij beide woorden in ongeveer een derde van de gevallen voorkomt. De woorden verschillen wel van elkaar op het punt van de Engelse en de vernederlandste uitspraak. In *goal* wordt vaker de Engelse uitspraak gebruikt en in *drugs* de Nederlandse. Wij zien drie mogelijke oorzaken. Ten eerste staat de g in *drugs* samen met de s aan het einde van het woord. De correcte Engelse uitspraak is [gz]. Maar zulke stemhebbende klanken aan het woordeinde kent het Nederlands niet. Ten

meer dan 42 miljoen woorden). Verschil in ouderdom tussen de woorden kan hier geen verklaring bieden, omdat dan juist *goal* meer vernederlandst zou moeten zijn dan *drugs*. Hoe langer een woord immers in een taal is, des te meer wordt het vernederlandst, en *goal* is er volgens Van Dale al langer dan *drugs* (1914 tegenover 1976).

• PURISME IN BELGIË?

Er zijn ook verschillen tussen de groepen vrouwen. De standaard-Nederlandse groep gebruikt relatief vaak